

EPIST. I. Ioannes Manardus Petro Nicolao Castellano me-
dico Faentino S. P. D. Defenduntur aliqua dicta in alia ad
eundem epistola. Item de ptisana, rheo, tenui uictu, apio, po-
pulo, citro, medicamento purgatorio, coturni-
cis carne, myxis, & pilulis Ruphi.

X DISPUTATIONE illa tua pro astrologis tam longa
& tot autorib. munita, ego non aliud euidentius colligo quam
id quod uolens lubensq; illis semper dedi, & quod quiuis e me-
dio nouit, corpora uidelicet caelestia generali quodam influxu
per motu & lumen haec inferiora permutare: praeter hunc ue-
ro particulares illas uires, uitae, necis, salutis, morbi, ingenij, he-
betudinis, uirtutum & uitiorum, inopiae, diuitiarum, famae, in-
famiae, amoris, odij, fortunae demum bonae uel malae effectrices, nec illis adesse pu-
to, nec a magnis (quos tu affers) uiris caelo adscriptas credo. Longior autem fuerim,
si sigillatim tuas afferre rationes uelim atq; refellere: sed & superuacue laborare co-
gnoscar uiris bonis, qui celeberrimorum & uita & doctrina uirorum commentaria
legerunt, astrologiam hanc diuinatoriam quantaquanta est, non solum redarguen-
tium, sed & floccifacientium atq; deridentium: & ea praecipue quae duo Pici, ut po-
stremi tempore, ita & copia & argumentorum efficacia, reliquis qui in eadem alea
uersati sunt eminentiores, nobis reliquere: quae cum legisse te monstres, mirum est
quod adhuc pergas tam praestigiosae arti fidem mancipare: in qua si adhuc perseue-
rare uolueris, prius erunt, quae illi aduersus eam tam late scripserunt, confutanda.
Ne igitur actum (ut aiunt) agam, ad alia quae in meis epistolis non probas, quam bre-
uissime potero descendam: nec tuendi mei gratia, sed ut mentem meam a te (ut mi-
hi uidetur) nondum bene perceptam, reddam lucidioram.

Quod ad clima nostrum attinet, scias uelim me nimio forte zelo in laudem no-
stri climatis ideo prorupisse, quod uiderem nonnullos amore suae patriae uictos, suum
reliquis praetulisse. Coepi igitur cogitare, an ego quoque possem meum ceteris praef-
ferre. Arrisit autem mihi argumentum, cui inniti Galenus uidebatur, Hippocratis
patriam ex hoc commendans, quod esset exacte media orbis terrarum: quam medie-
tatem cum uiderem nostrae magis zonae quam Hippocratis patriae conuenire, ausus
sum patriam meam Hippocratis patriae, & totum sextum clima quarto & quinto praef-
ferre. Pluribus igitur argumentis conatus sum demonstrare, nostrum clima uerius
dici posse medium terrae habitabilis quam Hippocraticum, ut eodem argumeto quo
Galenus usus est, meam approbarem opinionem: ad quam rem si non penitus col-
limauim, non multum a longinquo scopum attigi. Nec rationes meas tollit quicquid
de hominis temperatura statuatur, (non enim hoc mihi erat disputandum) sed an
clima nostrum uere esset medium, in terra hac quam incolimus, non in uniuerso or-
be, quemadmodum prima tua epistola uideris intellexisse. Hoc igitur probare co-
natus sum, siue totam ipsam quartam terrae quam incolimus partem, siue eam quae
commodius habitat, considerarem. Et haec quidem de climate.

De saccharo toties scripsi, ut graue mihi sit eandem rem tam crebro perfricare. Sen-
tias tu, sentiant medici quicquid uelint, quando utri sententiae quis haereat, non est
ad uitam hominis magni momenti. Si quis tamen, seposito quocumque affectu, dili-
genter aduerterit ea quae a me scripta sunt, diuersas res sub sacchari uel zucchari no-
mine

mine esse comprehensas cognosceret. Sed, ut uideo, (fortè quia te piget bonas horas male collocare) mea non diligenter legis: quod euidenter ostendis in aquis destillatis, putans me uelle ut Galeni modo extrahantur, quum ego putem destillationem omnem, nedum hanc meam, penitus ei fuisse incognitam.

De ligno Indo nihil apud Auic. lego, quibus tu ais locis. Cap. enim 384. de nescio quo grano scribit, quod kormiden uocat, quod nullam cum ligno Indo cõmunem habet. Cap. uero 484. sub mehenbethecat nomine, agit de lathyride, id est, cataputia uocata. An uero Aethiopicum Indo præferendum, alij cogitent: ego ab Indo recessurus non sum, ut quod & cognitum & expertum habeam, cum Aethiopicum ut maioris longe precij possit (ut olim) ab interpollatoribus fingi.

De sectione uenæ in pleuritide bis etiam scripsi, atq; ut mihi uidetur, omnè ambiguitatem sustuli. Ideo enim (ut scripsi) Galenus secatur contrarij cruris uenam, alio inflammato, quia ex crure laborante non licet ab initio uacuationem facere, ne plus sit quod aliunde trahitur, eo quod euacuatur. Oportet ergo ut reuulsionis gratia uel eiusdem lateris in manu uena secetur, uel contraria pedis. Ambæ enim cum uena cruris laborantis habent communionem; per quas tamen uenæ sectiones non intendit sanguinem euacuare in inflammatione contentum, sicuti in pleuritide: in qua ob membri nobilitatem cogitur euacuationem accelerare. Contrarij enim lateris uenæ sectio, uel nequaquam, uel tarde iuuat: quam tarditatem in cruris inflammatione non ueremur: sicuti neq; ueremur in dolore à dorso ad humerum descendente uenam cubiti secare, naturam iuuantes, quæ à nobiliore parte ad ignobiliorem, materiam transmittit. Quare uero Hippoc. in dolore ad præcordia descendente uenæ sectionem prohibuerit, Galenus ex dissectione uenarum manifestat. Cur uero in tali dolore, scilicet descendente, ad uenas tali non se uerterit Galenus, ideo factum puto, quia materiam citò ab inflammato loco uoluit extrahere, quod & serò & non sine discrimine fieret per tali uenam. Quod etiam ad cõtrariam nunquam accedat cubiti uenam, licet ambæ ex eadem cauæ uenæ parte orientur, directus fecit aspectus: quem semper considerandum Hippoc. iussit, experientia ipsa ab euacuatione sanguinis per nares edoctus: quæ si è dextra nare, inflammato iecore fiat, iuuat: si è sinistra, potius obest. Cuius rei causam ego non in filamenta, ut nonnulli, sed in minores quasdam uenas refero, cum uena eius lateris cõmunionem habentes, non cum contraria.

De herba Gyarcha uocata nihil moror quocunq; uoces nomine: & si nihil aliud quam natales uerant, non est ut eam sub alio collocem, quam sub polemonij capite, cum notissimas etiã plantas uideamus alijs locis nasci, quam quibus scripsit Dioscorides. Sed aliæ causæ me mouent, ut aliam rem suspicer esse, quarum nonnullas ad te altera epistola scripsi.

Modum parandi ptisanam, ita absum ut putem incognitum, ut (si recte memini) in epistola ad Comaclensem episcopum, me cõmentariolum illud latinitate donasse scripserim, in quo modus ille docetur. Verum libri non sufficiunt coquum bonum facere, sicuti neque nautam. Ut in prouerbium abierit, Nauta ex commentariolo: in eos qui artem aliquam factiuam ex libris didicerunt. Experientia autem ipsa comperi paucos admodum esse, qui nostro tempore ptisanam norint recte parare. Et propterea scripsi inter reliquas rationes, & hanc me mouere, ut ea non admodum uterer. Sicuti & dissuetudinem: quoniam magis abhorremus ea quibus sani nunquam sumus usi: & uitiatum ordeum, quia scilicet non ad usum hominum, ut olim, & etiam apud multas nationes, sed brutorum tantum animalium apud nos, & seritur, & adseruatur.

Aquam etiam ordeï quæ nunc nomen hoc habet, dixi me dum scriberem non meminisse, nisi uno loco apud antiquos legisse (quia nullus mihi, præter unum, oc-

Aqua hordei.

currebat locus) ubi eius esset mentio. Nunc scio etiam unum aut alterum in quo legatur, aquam hordei, ut dixi, intelligens eam in qua hordeum post modicam ebullitionem eijcitur, non autem succum aut cremorem à Celso uocatū, de quo frequentissima mentio: quanquā scio apud Arabes hæc sicuti & alia multa plerūque confundi.

Alexander male translatus.

Rheon barbaricum notum fuisse & Paulo & alijs nonnullis Græcis, & dico, & dixi: non quod eius meminerit libro septimo inter simplicia, in quo quæcunque scripsit, ex Galeno ferme excripit: sed in quibusdam cōpositis medicaminibus. Nec, quod purgatorium non dixerit uel ille, uel alij, probat quod eius notitiam non habuerint, quandoquidem & ipsum quod in Ponto nascitur, & inodorum est, ac demum omnibus rebus idem, ei quod Plinius & Dioscor. pingunt, non minus purgat, quàm nostrum nunc uocatum barbarum, ut ego certa experientia pluries cognoui. Quod uero locum in Pauli primo libro corruptum putas, & pro rheo legendum, nitrum, libenter amplector, ueluti meæ sententiæ adstipulans, quod antiqui rheon non habuerint in numero purgantium. Non adeò autem libenter accipio, quod inter podagrica antidota pro barbarico ponticum intellexerit, quod inter simplicia, simpliciter rheon uocauit. Frustra quippe barbarici nomenclaturam addidisset, si eandem rem accipi uoluisset, de qua eodem libro sub rhei nomine simpliciter scripserit. Nec me mouet Alexander ille, tam male in latinam linguam conuersus, ut in unico capite ego aliquando per ocium supra quinq; & uiginti insignes errores annotauerim. Non ausim tamen certò affirmare errorem huic loco subesse, quoniam græcū meum exemplar eum locum non attingit. Sed ut dem tibi Alexandrū suæ antidoto ponticū apposuisse: quis uetuit Paulum pro pontico elegisse barbaricum, tempore suo uel paulò ante, ut Hermolaus putat, cognosci cœptum?

Dubitas præterea quomodo uictum tenuem probem, quum Hippoc. in aphorismo aperte dicat, uictum paulò pleniorē esse securiorē. Cui quæsito satis (ni fallor) mea ad Cittadinum epistola respondet: imò Hippocrates ipse, non alio nomine damnans tenuem uictum, nisi quia ægrotantes eo utentes interdum in alijs rebus delinquent, & errata difficiliter ferunt. Et in libro de uictu morborum acutorum, apertissimis uerbis absq; alia adiectione, ubi superstes futurus usque ad consistendi uigorē æger est, tenuem pleniori præferens. Tua uero glossemata ex recentioribus desumpta, ceu autorum mentem detorquētia, in rebus tam serijs non admitto. Sicuti nec minimam illam uirtutem quæ sanare possit: nam sanare non potest, nisi morbum superet. Quem si superat, excessu aliquo superat: qui cum secari in partes possit, sequitur dari aliquā uim prima minorem, quæ adhuc morbum superabit: quare non fuit illa, ut uolebas, minima. Sed uide quo pacto me cogas in iuuenilia hæc & penitus inutilia descendere. Melius ergo est ut ad res quæ sensu cognoscuntur accedamus.

Primo quidem ad apium, de quo interrogas, si quod nos petroselinum, est illud quod apium antiqui uocarūt, quidnam erit nostrum apium? Scripsi aliàs apium antiquis uocatum hortulanum, uideri mihi esse id quod nos nunc uocamus petroselinum: nec solum dixi, sed rationem reddidi, cur ita dicerem & sentirem. Tu aliam quæstionem proponis magis certe dubiam quàm fuerit prior, à qua possem me facile absoluere, si dicerem me nunquam hanc mihi prouinciam assumpsisse, ut antiquorum nuncupationes cum nostris cōcordarem: sed satis mihi uisum esse, si nonnulla prout mihi occurrebant, ingenuè aperirem: quæ tamen non præiudicij, sed nec maioris testimoniij uim habere uolui, paratus semper ita in hac re, sicuti in omnibus alijs melius sentiētibus cedere. Verum eadem hic quoque ingenuitate utens, dico uulgare hoc nostrum apium uideri mihi esse quod Græci elæoselinū, & Theodorus paludapiū uertit. Quodnam uero genus sit, quod in comitali morbo damnatur, ego indiscriminatim putauerim (quicquid tuus ille tertius Plinius dicat) omne apium

apium alimenti ratione damnari: præcipue tamen Smyrnion damnauit Alexand.

Violæ purpureæ flores conferre pueris comitali morbo laborantibus, præter Dioscoridem, scribunt Plinius, Macer, & Serapion, qui tuam quoque amouet dubitationem, dicens proprietate quadam id fieri.

Quod populum albam in primo ordine calidorum reposuerim, & autoritas, & ratio, & experientia suasit. Nec impressus Galeni græcus codex, in quo tertij legitur ordinis, ab ea sententia me dimouet, ut ubiq; erroribus maculatus. In manuscripto ac melius alijs quoq; in locis castigato legi, in primo. Potuit & Oribasius in suo Galeno legere: quanquam & maculatus quoq; est, & male in latinum uersus, qui inuulgatus in Germania est Oribasij libellus.

De citro uolens, ut tibi morem gererem per epistolam id petenti, tollere repugnantiam inter Auicennæ dicta, nonnulla cōmentus sum quibus excusari posset, & inter reliqua dixi, per semen posse intelligi totum id quod carnem & nucleum intermediat, in quo proculdubio acedo continetur, ut scilicet simul tutarer & in concordiam redigerem Galenum & Auicennam, acedinem & frigus semini adscribentes. Tu uero, nescio an calumniandi gratia, sed ut credere malo, quia tibi ita uisum est, in me insurgis, quasi in hoc etiam semen uerum, hoc est nucleum, comprehendi uoluerim: quum tamen paulò post dixerim, semen uerum à Galeno statui calidum. Impingis etiam mihi, quod dixerim corticem ipsum nucleum continentem per se frigidum esse: quod certe non dixi, sed Galenum dicentem in semine uincere acidam qualitatem, dixi comprehendisse sub feminis nomine medullam illam in qua apertissima deprehenditur acedo, quam tamē perisperma mauius uocari quam sperma. Sed si in solo nomine erat controuersia: non erat ut chartam & tempus in hoc perderes, & mihi eandem iacturam faciendi occasionem præberes. Addam tamen & hoc, quia tu bene correcti Galeni mentionem habes, me in codice manuscripto ac bonæ fidei utrunque legisse, semen scilicet & aciditatem: posseq; utriusque lectionis argumentū capi ex his quæ uersus finem capituli ab eodem Galeno scribuntur. Ait enim: Totum autem semen inesibile: humidum uero & acidum, de quo prius differui, est qui in ipso nucleus inuenitur, qui uerè est semen. Cum enim dicat hoc esse uerum semen, innuit se de non uero prius loquutum: sed aperte etiam testatur se de acedine antea differuisse.

Petis ulterius, quomodo Galenus excusari debeat, dicens pharmacum non purgans uerti in humorem talem qualemcunque debebat purgare: in qua re dicis me mutasse sententiam. Ego certe non memini in hoc me mutasse sententiam, sed sine hæsitacione credo id eum uoluisse quod uerba sonant. Quod & alioqui assequens est Galenico dogmati, quo asserit purgatoriū medicamētum ex similitudine quam cum humore habet, unum præ alio & trahere & uacuare. Quod nisi fecerit, in eundem humorem quem trahere debebat similitudinis ratione quādoq; permutatur.

Nitrū quo nunc passim in bellicis tormentis utuntur, aliam rem esse ab eo quod in nitrarijs olim repertum, condiendis & colorandis opsonijs, & alijs rebus non parum multis in usum antiquorum ueniebat, non solus, sed cum Hermolao, Marcello, alijsq; & sensi & sentio, nec ueto quin tu modo tuo sentias.

Coturnicis etiam carnes non probo, non solum quoniam à maioribus nostris improbatas inuenio, sed etiam quia Veris & æstatis tempore sicca admodum sunt, & ad atram potius bilem quam bonum sanguinem gignendum idoneæ. Autumno & hyeme pinguedine nimia obesa, ut palato gratiores, ita uentriculo & concoctioni ineptissimæ, exigui nutrimenti, nauseamq; & fastidium pariunt, & quibusdam etiam in aquilonari ora extremam perniciem, ut à fide dignis intellexi, attulerunt.

Myxaria uel myxa à Græcis & Latinis uocata, esse fructus quos sebesten (fortè à loco in quo frequentiora sunt, licet aliam causam reddat Hermolaus) Arabes uo-

cant, facit primo quidem nomen: mucosa enim adeò sunt, ut ex ipsis in Syria excellentissimū id uiscum paretur, quod Damascenū uocant. Facit præterea & similitudo, quam cum prunis habent. Quod uero uermes interficiant, est, ut inquit Serapion, quia illi dulcedini hærent. Addo ego, & quia præ tenacitate ab eis nō possunt auelli, sit ut cum illis exeant. Quare non est ut labores pro Paulo castigando, ubi hæc laudat in uermibus interficiendis: sicuti neq; laborandum tibi erat, uel ad Auicennam recurrendum, ut propotisma Ruphi ab eodem Paulo descriptum castigares, ammoniaco thymiamati crocum supponens, motus non tam autoritate Auicennæ, quam cōmuni, ut arbitror, fama, quæ summam excellentiam croco tribuit in corde roborando, quæ res maximo usui sit in pestilentia. Et cum ab ammoniaco 10 minime fiat, nihil ad propositum facere ammoniacum ipsum arbitraris. Verum animaduertere debebas, antiquos autores non tantum tribuisse croco quantū recentiores: fuisseq; inter illos qui inter uenena eum reponerent. A qua sentētia nec Arabes penitus recessere, sed & uētriculo & cerebro noxium esse dixere, appetitumq; deijcere. Quod si in aliquo morbo, maxime in pestilentia est fugiendum. In ammoniaco uero animaduertenda uis quam habet in aluo subducenda, & liene liquādo: quæ duo in pestilentia cauenda, sunt plerunque necessaria. Nam, ut ipsemet Ruzphus dicit, præcordiorum dolores & tensiones in ea solent contingere. Valeat igitur Auicennæ & quorundam aliorū Arabum autoritas, apud eos qui eis credunt, in laudandis catapotijs quæ crocum recipiunt: non tanti tamen sit, ut Ruphi ipsius 20 compositionem ualeant peruertere.

Minus quoque committendum est, ut pro myrrha in eodem Ruphi propotismate intelligamus herbam. Nam ut mittam quod uox qua utitur Ruzphus, æquiuocationem hanc tollit (smyrnam enim, non myrrham accipit) lachryma myrrha dicta multis nominibus meretur ut in eo recipiatur: suauissimi enim odoris est, putrediniq; adeò resistit, ut mortuorū etiam corpora ab incorruptione defendat: scorpionum ictibus utilis est, uermes necat: & ob uarios eius usus, non est ferè antidotum cui non misceatur. Tua uero herba myrrhis uel myrrha uocata, escæ potius quam medicamēti gratia in usum uenit, si, ut multi credūt, nec ego abnuo, est quæ uulgò cerfolium dicitur, quam nōnulli & chæraphyllum dictam in horto Columel 30 læ putant: alioqui (quicquid nam sit) uix inuenias antidotum quod ipsam recipiat. Nec laus eius in pestilentia cauenda usquequaque à Dioscoride probatur. Verbo enim *ισορροσι* utitur, quo tum uti solet cum aliquid ex sentētia potius aliorum quam ex propria scribit. Sed & Plinius cum alias eius uires simpliciter narrasset, huic addit uerbum, aiunt, quo & ipse uti solet cum aliquid narrat quod non credit. Quod nec alios medicos credidisse satis uerisimile est: quoniam inter medicamina pestilentiam arcentia huius herbæ non meminerunt. Verum ualeat quantum

tu uis: non tanti tamen faciendū est, ut locum quem per tot

annorum secula myrrha sibi præscripsit, ei cedere

re debeat. Hæc sunt quæ mihi alijs

negocijs impedito se

obtulerūt

ad

tua argumenta obiter diluenda.

Vale, & me

ama.

Ex Ferraria, IX. Calendas Augusti: qua die primum in lucem

æditus sum, anno ante hunc M. D. XXXIII.

primo supra LXX.

Epist.

LIB
EPIST.
Alam qu
nis perpe
uilita
fluru
Mal
at, quod exiens mu
colore, & odore, & sub
necessario morbu aliquo
disrupto abscissa, uel
muerit exiccato, emana
nus, nisi ante decimo
ipore lautare: sequan
um, debere ulceris & p
patis exius: ulcus mo
illo ulcere nō uideat
(ut scribitur) per line
Quæ certe nō potest
atq; eorūdem malum
mentū nō probe ma
ueratur. Nō enim cr
tum puris ex ulcere ge
cōueniū: quod uel
mū esse quod exit, atq;
ione euadē substantia
uiri hæc difformitas re
lopa, faciūt literarū inde
uore factū est, ut nec pro
pore ad se elatos ualeat
ubi aggregare in inferi
spicidq; difficultate esse
nec ultra, ad gingu
dū: ex qua, accedente
Vigil ex his curati
re quo secūda illa exit ma
prestante humiditate, qu
deinde uulnus ad gingu
puzidus iste defluxit. C
maruē, & pariter ne
tū, aliō diuertat. Sed q
primo ab uniuerso corp
mporis primo: secūdo
uime sit, ad prohiben
materia ad aliū locū tra
um uisū enī sint tres p
uza. Vigil ab eo qu
eucare uolentes, à ue
non uolū uena secūda e
uza. Posthanc sangui

EPIST. II. ad Simonem Grynæum ex gingi-
uis laborantem.

Alum quendam hic uir gingiuarū affectū incurrit, & duobus ferè an-
nis perpeſſus eſt, fluctionē uidelicet copioſam ex gingiuis, materiæ pu-
rulētæ, flauæ, malī odoris, modo tenacis, modo aqueæ: quæ aſſiduo de-
fluxu gingiuas adeò eroſit, ut primorū dēriū radices in totū detexerit.

Malus hic affectus haud dubie ſub eo ſymptomatis genere cōtine-
tur, quod exiens mutātū dicitur: humor quippe exit unde exire nō deberet, qui &
colore, & odore, & ſubſtātia, & modo, alienus à naturali eſt. Sequit̄ hoc ſymptoma
neceſſariò morbū aliquē. Videndū igitur quānam ſit is morbus. Solet enim pus uel
diſrupto abſceſſu, uel uulnere nō adglutinato, uel ulcere ex fluctione corrodentis
materiæ exiccato, emanare. Cū igitur nullus præceſſiſſe abſceſſus ſcribatur, nec uul-
nus, niſi ante decimumoſtauiū annū, ex quo ſi pus genitū fuiſſet, non poterat tanto
tēpore latitare: ſequitur, in tertiā cauſam, hoc eſt, in materiæ defluentis erodentem
uim, debere ulceris & puris ex eo manātis originē referri, ita ut ſymptoma ſit ipſius
puris exitus: ulcus morbus ex quo abſq; alio medio gignitur. Verum cum ex tan-
tillo ulcere nō uideatur tanta copia pus poſſe abūdare, ut cōtinua ferè emūdatione
(ut ſcribitur) per linteola egeat, conſiderandum unde nam tanta moles redundet.
Quæ certe nō poteſt in aliud referri, quā in continuū ad ea loca materiæ defluxū,
atq; eorūdem malum habitū ex diuturna affectione contractum: qui facit ut nutri-
mentū nō probè mutetur, ſed in ſaniē ſimul cum humore ad ea loca defluente con-
uertatur. Nō enim crediderim ſyncerū pus eſſe quodcūq; exit, ſed miſcellam quan-
dam puris ex ulcere geniti, nutrimenti male concocti, & humorū ad imbecillum locū
cōfluentiū: quod uel ex hoc cōſtare poteſt quod ſcribit̄, interdū craſſum, tenue in-
terdū eſſe quod exit, atq; pro uictus ratione permutari. Gingiuarū enim ipſarū ra-
tione eiſdē ſubſtātiæ ſemper deberet eſſuere. Quare nō in ipſas, ſed in materiæ na-
turā hæc difformitas referēda: quam materiā ut à cerebro credā defluere, præter re-
liqua, faciūt literarū indefeſſa ſtudia. Ex cerebri nanq; longa atq; intēpeſtiua fatiga-
tione factū eſt, ut nec propriū nutrimentū probè cōcoquat, nec uapores è toto cor-
pore ad ſe elatos ualeat reſoluere. Quibus ex cauſis ſecutū eſt, ut humiditates multe
inibi aggregatæ in inferiores partes deſcēdentes, pectus per aliquod tēpus læſerint,
ſpirādīq; difficultatē effecerint: quæ tandē ſuctione illa aſſidua gingiuarū, cōfoſſio-
neq; attractæ, ad gingiuas defluerūt, quibus nō nihil bilis miſceri color flauus oſtē-
dit: ex qua, accedente etiam pituitosæ materiæ uſtione, ulcus gingiuarū eſt genitū.

Ut igit̄ ex his curatiuas intētiōnes, ipſarūq; ordinē colligamus, tollendū ulcus
ex quo foeda illa exit materia, per unionē ſolutarū partiū: quæ cum uniri nō poſſint
præſente humiditate, quæ eas diſiūgit ac cōiungi uetat, detergēda hæc eſt & exiccā-
da: deinde uulnus adglutinandū. Sed cū cōtinuò ad locū noua defluat materia, am-
putādus iſte defluxus. Quare danda opera, ut materia quæ defluxura eſt, ex capite
euacuet̄, & pariter ne noua iterū in cerebro aggregetur. Et ſi hoc in totū fieri nō po-
teſt, aliò diuertat̄. Sed q̄a corpore uniuerſo repleto, caput euacuari recte nō poteſt,
primo ab uniuerſo corpore amouēda repletio. Erūt igit̄ curatiōis tres ſcopi: Totius
corporis primo: ſecūdo capitis euacuatio: tertio ulceris cōſolidatio. Et quia morbus
cōtinuè ſit, ad prohibendū ne fiat, mēbrū in quo materia aggregat̄, roborādū: ipſaq;
materia ad aliū locū trahēda, & gingiuis quoq; ipſis occurrendū ne amplius lædant̄:
ut in totū etiā ſint tres præſeruatiōis ſcopi, capitis roboratio, retractio, & gingiuarū
tutela. Ut igit̄ ab eo qui ultimo inuētus eſt curatiōis ſcopo incipiamus, totū corpus
euacuare uolentes, à uenæ ſectiōe initiū capiemus. Ineūte igit̄ Vere & autūno, exte-
rior cubiti uena ſecāda eſt, quā cephalicā uocāt, extrahēdæq; ſanguinis ſex octo ue-
uncia. Poſt hanc ſanguinis miſſionē, hæc potio decē duodecim ūe diebus in aurora

bibenda: Betonica, polypodij 3. 5. myrob. citrin. 3. 2. bulliant in uncijs sex aquæ saluæ donec tertia pars consumpta sit, decoctoq; addantur, Catholici 3. 6. & Vere electuarij Indi: autumnno, electuarij de succo ros. 3. 2. Post has potiones, nisi magna purgatio sequuta fuerit, catapotia deglutienda quæ habent, Agarici 3. 2. rhei barbarici unum, adiecta diagridij siliqua, uel chalco, & betonica succo quantum sat fuerit ad conformandum. Quibus catapotijs, nisi magni æstus id uentent, bis ter uel singulo mense uti poterit. Purgato toto corpore, caput, attracto per nares hoc liquore, expurgandum: Succu radicū, betæ albæ 3. 1. pul. nucis myristicæ gra. 6. piperis longi grana tria. Interim tamen, dum uidelicet hic liquor in nares adigitur, tuendi gratia aqua in ore contineatur, in qua plantago decocta sit. Ex hac enim non solum hoc bonum consequemur, quod scilicet liquor per nares attractus, os non ingreditur, sed pars etiam tertij scopi absolui incipiet, qui ad ipsum ulcus spectat, quod exiccantibus, ut diximus, eget, & detergentibus: quæ facultates in plantagine coniunguntur. Verum quia præclari huius uiri temperatura, quantum ex his quæ à Sinapio intellexi, conijcere ualeo, ad siccum uergit, crassiorq; plerunq; est materia quæ exit, ideo plantago ipsa sola præsertim in aqua decocta, tam antiquum ulcus plenè exiccare nõ ualebit: quare non solum eadem in uino cocta, sed ualentioribus quoque uti erit necessarium, quale est hoc: Vre alumen scissile, & in uino austero extingue, eiq; commisce pari pondere mastichen, thus, cyperum: puluereq; ex omnibus facto, uel solo gingiuas perfrica, uel addito melle rosaceo illine. At si ulcus quasi depascendo serpat, nec sub hoc medicamento sanescat, æris æruginem ad cuiusque aliorum pondus superaddito, & abluto antea ulcere, cum aceto scillitito utitor. Facit ad idem & ostreorum ostracorū cinis, sale ammoniaco adiecto, consimiliter usto: & puluis gallarū cum myrrha, & demū naturale arsenicū, quod auripigmentū officinæ uocant. Quod si nec his malum cesserit, ad summa ueniendū. Lanā igitur specillo circumligatā, feruenti oleo immerfam gingiuas toties admoue donec exaquentur, & partes circumstantes albescant: uel oliuæ ligno in oleo chalcitidis, quod uitriolum Romanū uocant, intincto, exulcerata loca cõbure. Hoc enim ignea quidem uim malignitatē ulceris cõpescet, in ambulationē tollet: adstrictoria uero ulcus coalescere faciet, & locum firmabit. Et de curatiuis quidem intentionibus hæc dicta sint.

Quod autem ad præseruationē cautelam uel attinet, caput magna diligentiā à calore, frigore, uento, fumo, cœlo nubilo, sole, luna, custodiendū: cauēda à cibo omnis lubricatio & meditatio, omnis demū corporis & animi exagitatio. Cibus modicus sit, & rerū quæ facile cõcoquātur, & boni succi sint. Vino utatur uel leui, uel cui tantū aquæ admixtū sit, ut omnis uis & acredo ab eo recesserint. Vsus tamen melicratū puluere maceris conditi quādoq; cõducat, ita ut inuicē modo hoc, modo uino utat. Quicquid autē assumpsit, aliquo adstringentiū includatur, qualia sunt mespila, sorba, pira, cotonea, uel per se dum recētia inueniuntur, uel saccharo melle uel condita.

Caput sæpe abluat lixiuio in quo rosæ & saluia cocta sit, ea portione ut æstate rosæ, hyeme saluia superet: medijs tēporibus utraq; sint paria. Odores puluerē ex sandalis citrinis uocatis, rosisq; compositū, cui hyeme præsertim parum moschi adijciatur. Et his quidem præsidijs caput roborabitur. Ut uero materia quæ aggregari in cerebro solet, aliò trahatur, & reuulsionibus & deriuationibus procuradum. Reuulsionē faciēt extremorū membrorū frictions, cucurbitulæ poplitib. dorsoq; admotæ. Sed omnibus præstabūt hirudines sedis uenis admotæ, & succus betæ per nares attractus: cuius etiā inter curatiuas intētionēs meminimus. Deriuationē facient & hirudines post aures, tēporibus uel, aut supra infra uel nares admotæ. Roborabitur demū gingiuæ corallis rubris, sem. rosarū, sandalis citrin. myrob. macere, gallis, omnibus uel quibusdā in puluerē redactis, perfrictæ. Sūmē uero ad hoc faciet, simulq; cerebrū roborabit, & malum odorem ab ore submouebit, pastillus ore retentus qui recipit,

recipit, Rosas, sandalis
cum omnium aliorum
gacanthi per rosaceum
Hæc sunt quæ mibi
æstu afflicto, pro dā
quod paraxillitas
Ex Ferraria

EPIST.

leati sera
pe culpam
facit, omni
capue qu
tum esse
ni felicitate perpetuo
uita abiq; noxa acta
tione, ad ea potius
aliq; cetracum, aliqui
asplenon dicitur, qu
nium, ab alijs ptery
poeu & liru lienem m
gura, quæ sit asciole
uadue, quem in adue
cia, representat, line
mibus. Dicit uero he
Theophrastus scribit
ryx quoq; ideo dicta ei
3. etigem præ se feram
erorem sequutus, sim
im post hanc Diolcon
& propterea in totum
indicijs motus, sed fall
lectici uocant, quæ m
teria dignoscenda. Ita
nec florem, nec caule
nuit: ergo eadem est
is, nisi forte euidenti
scribit Dioscorides
dracontio capite, tecc
limine, sicuti hemio
minetur, quem he
scribit poseit, ita & rj
nus multa, quæ ad ip
tur res ipsas per prop
ca, est uera illa scolo
qua est, ut aspleni non
ant annos ducentos
multarum linguarum

recipit, Rosas, sandalos citrinos, macerem, æquis partibus, tantumq; sacchari quantum omnium aliorum, moschi decimam unius partis particulam, & cum succo tragacanthi per rosaceam aquam elicti, pōdere duarum drachmarum conformatur.

Hæc sunt quæ mihi præter ætatis & ualeitudinis impedimenta, immenso etiam æstu afflictio, pro clarissimi huius uiri salute occurrere. Deus Opt. Max. suppleat id quod pauxillitas mea non potuit, & eximium hunc uirum protegat.

Ex Ferraria, pridie Calend. Sextiles, M. D. XXXIIII.

EPIST. III. Camillo Gyrlinzono philosopho
& medico, S.

10
Icuti sera gratulatio nunquam reprehendi solet, ita sera consolatio sæpe culpari, præsertim ubi cum philosopho agitur, quem professio ipsa facit, omnes fortunæ sæuētis ictus æquo animo perferre, atq; eos præcipue qui ex repentino hominis obitu contingunt: quem ad hoc natum esse cognoscit, ut bene uiuendo meliorē uitam acquirat, cum omni felicitate perpetuò duraturam: quam matris tuæ contigisse, candidi eius mores, uita absq; noxa acta, euidentissime demonstrarunt. Hac igitur prætermissa consolatione, ad ea potius me conuerto, quæ à me petis. Herba quam citracum nonnulli,
20 alij cetracum, aliqui uirgam auream uocant, ea est proculdubio, quæ à Diosc. lib. 3. asplenon dicitur, quam à nonnullis scolopendrion, ab alijs splenion, ab alijs hemionium, ab alijs pteryga uocari dicit. Asplenon quidem, ex eo quod miro modo & potu & litu lienem minuit. Qua uis splenij etiam nomen meruit, non ex foliorum figura, quæ sit asciolæ similis, ut Marcellus putauit. Scolopendrion à uermis similitudine, quem in aduersa præcipue parte, hoc est quæ lapides in quibus nascitur spectat, repræsentat, lineis quibusdam intersecta, multiplicibus illius pedibus non dissimilibus. Dicta uero hemionion est à multis, qui ea plurimum delectari dicuntur, ut Theophrastus scribit: uel quod sterilitatem facere creditur, mulis peculiarem. Pteryx quoq; ideo dicta est, quia eius folia incisuris adeò plena sunt, ut pennarum auis
30 effigiem præ se ferant: quod Marcellus propterea non agnouit, quia communem errorem sequutus, similitudineq; nomēclaturæ deceptus, aliam herbam, de qua statim post hanc Dioscor. sub hemionitidis nomine scribit, folio ut dracontij grandi, & propterea in totum pennæ dissimili, esse asplenon suspicatus est, multis quidem indicijs motus, sed fallacibus, utpote ea fallacia peccantibus, quam consequentis dialectici uocant, quæ multis in rebus homines decipit, & præsertim in medicinali materia dignoscenda. Ita enim argumentatur: Vtraq; nomen à multis habet: utraque nec florem, nec caulem, nec semen fert: utraq; in petris nascitur: utraq; lienem minuit: ergo eadem est, diuersis uocibus indicata. Poterat autem similibus argumentis, nisi fortē euidentioribus, phyllitin eandem cum hemionitide putare. De ea enim
40 scribit Dioscorides, quod folia habet lapatho similia, cui dracontij folia proprio de dracontio capite, fecerat similia. Nasci in umbrosis locis, carere item caule, flore, & semine, sicuti hemioniten, sed & gustu acerbo esse: qui sapor sub genere styptici continetur, quem hemionitidi adscribit. Diuersis enim rebus ut idem nomen adscribi potest, ita & ijdem natales, & consimiles sapes, & eadem uires, atque id genus multa, quæ ad ipsam rei substantiam non spectant, possunt contingere. Vt igitur res ipsas per propria indicia à me cognitas tibi aperiam, herba citracū uulgò uocata, est uera illa scolopendria: cuius tanta uis ab antiquis in liquando splene adscripta est, ut aspleni nomen meruerit. Quam rem, ut neminem sua laude defraudem, ante annos ducentos cognouit Simon Genuensis, uir supra quam ferret illa ætas, multarum linguarum peritia satis insignis, & medicinæ non ignarus.

Citracum herbam ueram esse scolopendriam.

Ea uero quæ hæcenus ferè scolopendria credita est, & adhuc à multis creditur, est, ut ego puto, quam hemionitin uocat Dioscorides. Et quæ phyllitis à Dioscoride, Teucrion à Plinio, inter rumicis genera nunc numeratur, nec sine ratione: maiori quippe eius generi adeò similis est, ut eadem uideri possit, nisi longiora folia haberet, & in ea parte quæ terram aspicit, ueluti hærentes uermiculos ostenderet. A tribus uero his, lichen uocata, licet & ipsa in petris nascatur, & effigie & uiribus longe diuersa est, duabus tamen rebus hoc nomen attributū uideo, una tamen & communi quadam ratione, quia lichenis morbi præcipua remedia sunt. Est autē lichen morbus à Græcis uocatus, Latinis impetigo, qui uulgò dum leuis est, uolatice nuncupatur. Dum leuis dico est, quia interdū adeò difficilis, præsertim dum faciē detur pat, ut uix elidi possit. Quē Romani, quoniā à mento ferè inchoabat, uel præcipue id afficiebat, Mentagrā uocarūt, ab Asia in Italiam apportatū, & ab uno homine ad alium faciliter per oscula transeuntem: eo modo quo Gallicus nūc uocatus, à Gallis cum multis malis in Italiā inuectus, per concubitū propagatur, ut non insulsè eum Pudendagrā nonnulli uocarint. Qui tamen altas radices annis quatuor supra quadraginta iecit, & tam late serpsit, ut extirpari uix posse uideatur, nisi manum suam ille admouerit, qui ad duo pessima uitia compescenda, oris uidelicet & pudendorū, eum primo immisit. Huius morbi quando ab initio apparuit, tanta uisa est cum antiqua illa mentagra conformitas, ut nonnulli, nec cōtemnendi quidem medici, sub eodem genere, hoc est sub lichenibus, utrunq; collocarint. Quæ opinio, disseminata iam eo & peiora longe capita proferente, maligna uidelicet ulcera, articularum immites dolores, difficillimas cepheas, ardentissimas oculorum inflammationes, paulatim per seipsam concidit: peritisq; medicis iudicatum est, non posse ad certum genus, & (ut dicunt) unicum caput, tot morborum discrimina redigi. Sed & dum solam faciem occupat, malignam quandam totius sanguinis infectionem coniunctam habet, quæ facit ut præsidia quæ olim habita sunt in lichenis efficacissima, negligere uideatur. Quod mirum esse non debet legenti apud Celsum, inter quatuor quæ enumerat impetiginis genera, unum, quod curationem omnino non recipit: aliud, quod in temporibus aut oritur, aut desinit, neq; ex toto tollitur. Sed & apud Galenum quosdam lichenes feros, & quosdam callosos, qui auferri, nisi excoarantibus pharmacis non possint. Tam late enim apud etiam antiquos patuit lichenū genus, ut nonnullos solo sputo auferri dixerint, aliquos cum acerrimis urentibusq; medicamentis uix extirpari. Ex hac lata potestate defendi à calumnia Plinius posse uidetur, qui leues illos sub impetiginis nomine toto uolumine comprehenderit: feros uero alios, & nouos, mentagræ nomē meruisse ab initio lib. 26. testatus est. Vbi etiam duarum rerum meminit, quæ à peculiari curandi huius morbi uī, lichenis, ut diximus, nomen meruere: quarū una quæ uera herba est, nunc uulgò hepatica dicitur, alia ad muscum est referenda. Ab omnibus hisce differre uidetur ea quam

tu ultimo loco satis pulchre pingis: quæ, nisi fallor, est quam Græci

ἀείσωπ maius, nos semperuiuū, uel sedum, & uulgò oris-

cularem. Hæc habui quæ tuis quæsitis re-

sponderem. Vale, & patri tuo

uiro integerrimo

& me-

dico celeberrimo me pluri-

mum commen-

dato.

Ex Ferraria, VI. Idus Augusti, M. D. XXXIIII.

Ex Ferraria, VI. Idus Augusti, M. D. XXXIIII.

Ex Ferraria, VI. Idus Augusti, M. D. XXXIIII.

EPIST. IIII. Ioannes Manardus Ioan. Paulo Casti-
lione S. P. D. Declarantur quædam notæ
ponderum inuentæ apud Celsum.

Alexandrum Capelinum, licet antea magna mihi familiaritate coniun-
ctum, tua etiam causa benignissime excepi, quantumque pro tempore
ualui, saluti hominis consului: uix enim duobus diebus apud nos fuit.
Ex eo poteris de mea ualitudine intelligere. De Celsi uero chara-
cteribus quid sentiam, breuiter subscribam. p. pondo intelligo. χ

10 uel * denarium, septimam uidelicet (ut ipsemet seipsum declarat) uncia² partem.

Per notas quæ sequuntur, denariorum numerum accipio. Atque ut hæc exem-
plis reddantur clariora, ubi in primo malagmate libri quinti legitur, Aeruginis ra-
fa & thuris singulorum p. χ 11. intelligo accipiendos singulorum, æruginis scili-
cet & thuris, binos denarios. Cerae uero & squammæ VIII. subdit enim XVIII.

Sicubi uero in antiquioribus exemplaribus, iandiu uidelicet excusis, scribuntur
duo chi, ut in malagmate sequente ad iecur dolens, per primum intelligo pondus
denarij: per secundum, denariorum numerum: ut, accipiamus lachrymæ balsami de-
narios duos & uiginti, & costi cum reliquis quæ sequuntur, sexdecim. Simili modo
in Andreae malagmate, ubi scribitur p. χ χ χ . intelligendum pondus uiginti dena-
20 riorum. Idem in similibus intelligendum: ita tamen ut sciamus per p. non sem-
per simpliciter pondus accipiendum, sed interdum pondo, hoc est, libram: ut in Mo-
schi malagmate ubi scribitur p. 11. ego duas libras intelligo: nisi forte in exemplari
nota desit denarij, ut scilicet sit legendum p. χ 11. tunc enim duos denarios intel-
ligeremus. Vbi uero p. z. octauam partem libræ: uel si χ desit, octauam partem
denarij: & pro triente, tertiam libræ partem. Legitur & quandoque apud eundem
Celsum, p. sextantem, ubi ego intelligo sextam libræ partem, binas uidelicet uncias:
sicut & per bessem, octo uncias. Hæc habui, alioqui in profitendi munere occu-
patus, quæ de ponderibus Celsi scriberem. Si quid uero adhuc in his desideraueris,
mihi per literas significato. Vale.

30 Ex Ferraria, XII Calend. Decemb. M. D. XXXIII.

EPIST. V. pro Illustri D. Alexio Turzo, continua destil-
latione laborante: ex qua, præter articulorum dolores,
multa mala symptomata sequuntur.

Uegi quanta cum diligentiâ ualui ea quæ clarissimi illi Viennenses medici,
pro salute M. T. D. scriptis madauere: atque quid de illis sentire, morem
ei gesturus annorauî, æquo animo laturus illos confidens, si in aliqua
re, secus quam illi sentirem, cum sæpenumero cõtingat, ut inter medi-
cos, qui simul eundem ægrotum quotidie uisitât, uariæ discrepantesque sen-
40 tentiæ, & disceptationes nascantur: quæ si non cõtendendi studio, sed ueritatis inda-
gandæ gratia, & ad utilitatē ægrotantis ineuntur, debent & patienti, & amicis, atque ipsis
etiã met cõcertantibus esse non molestæ. Ita enim & ipsi ægroto melius cõsulitur, &
plerumque etiã medicis, qui post disputationē domum doctiores reuertuntur. Hac igitur spe
animatus rem ipsam iam aggredior. Ut igitur ad uos sermo meus uertat, medici
eminentissimi, ego illustrē hunc D. (quantum meminisse de eius tēperatura possum
post sextūdecimū annū quo eum ultimo Budæ uidi) calidæ & humidæ tēperaturæ
ab ipso ortu fuisse non ambigo: Id enim præ se ferebat uiuidus quidam color, ex albo
rubroque cõmixtus, caroque supra mediocritatē parum aucta, hilarisque admodum &
benigna facies, nihilque demum in eo uisebatur, quod uel rufæ bilis multā redundantia
ostēderet, uel timorē ingereret, ne ad atrā ætatis accessu mutaret. Alioqui nec iecur

ad tantum feruorem efferri uidebatur, ut id minaretur, præsertim cum humiditatis non siccitatis in uentis uniuersis corporis habitu uestigia cernerentur: cuius rei etiã satis euidentis argumentum ex Galeni dictis quibus uos inniti uideamini, colligi potest. Scribit enim in libro artis medicinalis, eos qui calidioris simul & siccioris iecoris sunt, in cõsistendi ætate plurima atra bile abundare. Quam certe ætatem cum iam (ni fallor) attigerit, nec in eo adhuc, ut scribitis, indicia bilis illius appareant, sequitur, eum ab ipso ortu sanguineum potius fuisse, quàm biliosum: præsertim cum ex indicijs quibus biliosum probatis, nonnulla possint sanguineis congruere, ut capilli subtiles, rari, subnigri, rubicunda facies, oculi, nasus, ingenium, acuti pili, thoracis amplitudo, pulsus, aptitudo ad morbos calidos, atq; id genus cætera. Alia ex aduentitia quapiam causa contigisse, ut corporis gracilitas & siccitas: nam quibus temporibus à me uisus est, ut superius dixi, cõtraria penitus in eo demonstrabantur. Quæ uero ex appetitu sumuntur, uentriculi potius, quàm uel iecoris, uel totius corporis, nec tamen caloris, sed frigoris (si uera dicenda sunt) uidentur indicia. Naturales quidem temperaturæ similibus, non contrarijs lætantur. Sequitur autem ex his omnibus, ut calidæ & humidæ temperaturæ simpliciter, non calidæ & siccæ dicendus sit. Quod & cum uos agnouisse uideamini, ubi de passiuis qualitatibus inquiritis, mirum est quod ab initio, ubi de temperatura agere incipitis, biliosum simpliciter pronuncietis. Et hæc de naturalibus dicta sint.

Accedentes deinde ad affectus præter naturam, eos, si bene numeravi, decem inuenio:

- 1 Continuum destillationem materiæ tenuis & falsæ.
  - 2 Hemicraneam dextri lateris non continuam.
  - 3 Oculorum ruborem cum destillatione.
  - 4 Linguae scissuras.
  - 5 Dolorem musculorum pectoris.
  - 6 Angustiam cordis & pectoris.
  - 7 Articulorum dolores.
  - 8 Totius corporis, & præcipue partium quæ ad uentrẽ attinent, extenuationem.
  - 9 Febres putridas.
  - 10 Calidas inflammationes.
- Quorum affectuum unum tantum perpetuum esse dicitis, qui ferè & reliquorum sit causa, illam scilicet à capite in subiectas partes destillationem.

Ex his affectibus, dum eos diligenter examino, quatuor tantum sub morbi genere contineri uideo, febrem uidelicet quæ malæ temperaturæ, extenuationem quæ quantitatis deminutæ, linguae scissuras quæ solutæ continuitatis generibus continentur: & inflammationem, quæ morbus compositus est: reliquos sub symptomate. Quare horum morbi & causæ sunt inuestigandæ, atque ex omnibus cura, uel præseruatiuæ intentiones colligendæ.

Vt igitur à destillatione incipiam, quam uos, & recte quidem (ut puto) ferè aliorum malorum causam esse existimatis, eam ad symptoma id pertinere dico, quod exiens mutatur nuncupatur. Exit quippe à capite materia, quæ sano exire non consueuerat. Pendet hoc à materia præter naturam in capite aggregata, quæ ideo paulatim aggregatur, quia cerebrum nec proprium alimentum probè cõcoquere, nec uapores ad ipsum ex inferiorib. partibus subleuatos ualet, resolueret. Nascitur hæc imbecillitas ex mala tẽperatura: quæ cum multiplex esse possit, ambigi potest qualisnam sit: quod certe dignoscere, difficile absenti, nec facile etiam præsentibus putato. Tantum enim de hac dubitare contingit, quantum & de ipsa falsa pituita, quam nonnulli calidam, alij frigidam putant. Vtri uero sententiæ magis hærendum sit, inuidiosum est decernere: præsertim cum hæc dubitatio ab alia pendeat, de qua non

minor

minor est controuersia, quo pacto uidelicet pituita hæc falsa constet. Auicenna quippe, & qui eum sequuntur, ex miscella fieri putant bilis cum pituita. Quam opinionem si sequuti fuerimus, quantum dubitare contingit de proportione duorum humorum eam componentium, tantum & de totius compositi humoris temperatura. Vincere enim bile calida, uicta frigida euadet. Sed, quod pace Auic. dictum sit, ego fieri posse non uideo, quo pacto ex miscella bilis & pituitæ, qualiscumque ea sit, nasci sapor falsus possit, cum uideam exiguam aloës portionem multiplici aquæ commixtam, amaram eam, non falsam reddere. Viderimque etiam plerunque pituitam per uomitum ab ægrotante eiectam, cui mixtam esse bilem, amaror in ore uomentis relictus, ostendebat: tam exigua tamen quantitate, ut oculatissimi etiam hominis uisum penitus effugeret. Quis ergo credat, ex admixtione bilis amarissimæ cum pituita, falsum saporem resultare? Satius ergo fuerit in hac re, sicuti in plerisque alijs, Galeno potius quam Auicennæ credere, dicenti lib. 2. de differentijs febrium, hanc pituitam fieri, aut propter putredinē, aut propter falsæ serosæ humiditatis admixtionem. Quem locum quum non recte in linguam suam translatum legeret Auicenna, sed corrupte in hunc modum, Phlegma falsum sit propter ipsius putredinē, aut aquositatem quæ ei admixta fuit: putauit disiungēdi notam debere copulatiue intelligi: uel, ut in codice castigato legitur, loco *aut, &* esse legendum: modestius erga Galenum se gerens, quam Gentilis, qui hunc locum Auicennæ enarrans, non erubuit Galenum rudem appellare: propriam in hoc ruditatem aperte detegens, qua adeo laborauit, ut ueram Galeni literā, ex græca sine alia media uenientem, & quidem clarissimam, non intellexerit, sed per falsam serosam humiditatem, falsam pituitam acceperit: tantamque oscitationem Galeno adscripserit, ut causam pituitæ falsæ esse diceret, falsam ipsam pituitam aquositati mixtam: non aduertens, serum humorum quintam quandam humiditatem esse, à quatuor primis humoribus diuersam: sicuti serosa lactis pars alia res est quam caseus & butyrum, ab eaque serosa parte, si falsa sit, dum phlegmati miscetur, ipsum falsum reddi.

Duas igitur causas, o bone Gentilis, Galenus esse uoluit, quarum utraq; sola sufficit pituitæ falsedinem dare, putredinem uidelicet, quæ ueluti ebullitionem quandam in eam faciens, terrestriores nonnullas partes reddit, falsuginem toti eius substantiæ tribuētes, eo modo quo puteales quasdam aquas uidemus, ex longa ebullitione falsum saporē acquirere. Altera causa est serosa quædam humiditas extrinsecus ei occurrens, quæ falsum saporē quem in seipsa habet, illi impartitur. Generationes hæc falsedinis eos non latent, qui norunt ex quauis herba salem extrahere. Vt uis autem horum modorum pituita falsa sit reddita, ambigere contingit, calida an frigida sit: ab aqueis siquidem partibus, dum propriam seruant naturam, frigus: à serosis & putredine, calorem habere uidetur. Quare nemo admiratione affici debet, si eam etiam Galenus quandoque calidam, quandoque frigidam dicit. Libro siquidem de uictu morb. acut. 4. & 2. Virtutum naturalium, frigidam: primo uero de simplicib. medic. & 3. Aphor. calidam. Quæ enim maxime falsa est, quocumque modo hoc acq̄sierit, calida: quæ minime, frigida, cum aliquo tamen calore censenda est. Nam in ea id cōtingit, quod & in muria, in qua si exigui sales multæ aquæ miscantur, frigida remanet: si tot ut dura adeo fiat quod ouum in ea supernatet, calida: & si adhuc plures addantur, calidior continuo fit, ita ut iam ad amaritudinem uergat. Ex superfluenta enim falsedine amaritudo gignitur, non ex amaritudine falsedo. Ex maiore ergo minoreque falsedine de temperatura eius iudicandum est: nec solum ex hac, sed & ex ipsa substantia & consistētia: nam quo falsior efficitur, crassior etiā euadit. Quod in dysenteria ab ea facta euidenter cognoscitur: in qua exiens pituita, ualde crassa & tenax uisitur, ut propterea difficillimā inter dysenterias 4. Aphorismorum libro eam putauerit Galenus. Prudentia ergo uestra qui præsentis estis,

qualitas eius agnoscenda est, quam tamen ego in hoc clarissimo uiro non uehementer calere existimo, si, quemadmodum scribitis, materia quæ fluit tenuis est. In cerebro tamen ipso malam adesse temperaturam naturali conformem iudico, calidam uidelicet & humidam, quæ humiditatis ratione, pituitæ ipsius substantiâ, calore sal-
 sedinem gignit. Quæ si uera sunt, danda in primis opera, ut mala hæc distemperies à cerebro auferatur, adseruata ea quam naturaliter adeptus est, quæ & alioqui non ualde à temperamento mihi distare semper est uisa. Non enim intentio nostra esse nunc debet, ad naturalem eius temperaturam in meliorem permutandam: sed satis nobis erit, ab omnibus malis affectibus, uel præsentibus, uel qui imminet, illum immunem reddere & seruare. Quod certe magna ex parte fecerimus, si hanc pituitæ in inferiora membra destillationem sustulerimus. Ad quod faciendum maxime conducere uidetur uenæ sectio, quæ totius corporis repletionem auferet, & materiam à capite partim euacuabit, partim retrahet. Vere igitur & autumno sectio uenæ facienda, tantumquæ sanguinis extrahendum, quantum, considerantibus quæ consideranda sunt præsentibus medicis, uidebitur opportunum. Quæ si facta ante id tempus fuerit, quo solet materia in articulos decumbere, ad ipsos quoque artuum dolores uel tollendos, uel minuendos cōducet. Fiat autem e uena cubiti media, ut ex superioribus æque atque inferioribus euacuet. Post hanc, Vere hæc potio octo uel decem diebus mane bibenda: Polypodij uncia una, comæ foeniculi semuncia, glycyrrhizæ drachmæ duæ, turbit communis, myrob. chebularum drachma. Bulliant in selibra aquæ donec tertia pars consumpta sit, & additis mellis rosacei binis uncijs, mane, concocta pridiana cœna bibatur. Ex hac potione si congrua euacuatio facta sit, alia præterea purgatione non egebit: si non, catapotijs de agarico uocatis adhuc purgetur, quibus tertia pars aurearū adiecta sit. Autumno alia utendum, quæ recipiat, Senæ, seminis endiuizæ semunciam, rhei barbarici drachmam, comæ boraginis ʒ. quæ eodem modo bulliant: sed loco mellis rosacei additur syrupus ex rosis recētibus quinquies permutatis confectus, pari, hoc est duarū unciarum pondere.

Toto euacuato corpore caput quoque ipsum euacuetur: quod duplici uia fieri potest, auersione uidelicet, & per particularē aliquam euacuationem. Et auersio quoque dupliciter, uel scilicet ad longinqua, uel ad propinqua. Inter ea quæ ad longinqua reuellunt, nihil mihi aptius uidetur, quam si per ora uenarum ani, hirudinibus admotis sanguis extrahatur, ea quantitate quæ præsentibus medicis uidebitur expedire. Deriuatio ad propinqua commodè fiet, si sanguis per nares, aut prope aures, uel ex fronte mittatur. Ad auersionem quoque pertinent cucurbitulæ, infra os latum humerorum admotæ: frictions, extremorum membrorum uincula, & balnea, atque omnia exercitationis genera, quibus quiescente, uel parum moto capite, extrema membra laborent: cauendo tamen semper ne illa fatigentur, quæ dolore affici constiterunt. His igitur uel omnibus, uel quibusdam, præsentibus medicis uti poterūt, non solum Vere & autumno, sed alijs quoque temporibus, prout magis uidebitur conuenire. At si per hæc optatum finem non fuerint assequuti, aliquid retractionis gratia, uel ignito ferramento, uel medicamento aliquo uim urendi habente, quorū nunc multiplex numerus, ulcus excitetur, inter duos maiores musculos exterioris humeri partis: quod dies minimū quadraginta, cicere primo, deinde ubi iam satis profundum osculum uidebitur, pilula aurea uel argentea intromissa apertum conseruetur. Et hæc quidem de auersione dicta sint.

Pituita ex capite per nares euacuanda.

Particularis uero pituitæ ex capite euacuatio, per nares potius quam per os motuenda: quoniam, ut scribitur, lingua solet ulcusculis quibusdam affligi. Plura autem sunt, quibus per nares attractis, hæc euacuatio procurari potest. Sed faciliora, & ferè ubique inuenta, sunt, samplici, betæ, anagallidis & cyclaminis succi, quibus iridis, ellebori, & demum euphorbij puluis addi poterit, si opus esse uidebitur. Ex quibus
 si immo

si immo...
 Euacuatio pituitæ...
 re, reborandam...
 extrinsecus admotæ...
 lecus admotæ...
 aqua ex alto gurgulione...
 lum transem, quocumque...
 rosarum, florum chamæ...
 rosarum, quarum pars...
 no unis quarum pars...
 da sunt, ex tenui sericeo...
 diu quem granum u...
 uerem redactis oppien...
 phyllorum p. i. melle...
 pla admoventur, qua...
 loram, singulorum u...
 rosacea molchata co...
 bis expellunt, quæ...
 Ex per hæc quide...
 eo ablato, quæcumq...
 ces habent, ut per se...
 demus, quibus sing...
 cum dolor sit, ad sy...
 tius ita à dolore mu...
 su nostro est mala ten...
 dam cōmunionem fin...
 rextetur. Satis autem...
 dolorem in dextro...
 non ab re fuerit cucu...
 ietur quoque ipsum per...
 reborare. Caput quoque...
 thium & syloestris cu...
 ex eisdem rebus ita co...
 Oculorum rubor...
 qua sandalini &...
 fa, quæ soluta conu...
 cum saccharo & aqua...
 musculorum pecton...
 cummixtus. Item an...
 pectoris angustiam...
 comesti. & garioph...
 At his quidem on...
 ne, ne dicam hoc pe...
 rum uidelicet redum...
 mouere, præsertim si...
 qui uel uelit, uel pos...
 normam semper red...
 uatensis continen...
 omni enim adhibito...
 misgæctus perime...
 ira in uehementes de...

si immodicus ardor in naribus fortè excitetur, uiolaceo oleo, uel butyro mitigetur.

Euacuata plenè materia in uniuerso corpore, sed potissimum in capite abundante, roborandum erit caput, ne rursus eandem incurrat repletionem: quod tum per extrinsecus admota, tum per intrinsecus accepta faciendum est. Ex his quæ extrinsecus administrantur, aliqua caluæ, aliqua naribus, aliqua auribus instillanda. Calua, aqua ex alto guttatim supra suturarum loca cadente, abluenda est, quæ per sacculum transferit, quod hisce rebus semiplenum sit: Cinerum sarmentorum uitis p. 2. rosarum, florum chamæmeli, ana p. 1. maceris, quos flores moschatos uocatis, partis unius quartam partem. Post ablutionē, eadem suturarum loca sacculo tegenda sunt, ex tenui serico panno, quem zendalum uocant, cōstructo, qui sit cocco tinctus quem granum uocant, uel eo quem carmesium. Et his rebus in crassum puluerem redactis opletus, rosarum, sandalorum citrinorum, maceris ana p. 2. gariophyllorum p. 1. misce & insperge leuiter aqua rosacea moschata. Naribus crebrò pila admoueatur, quæ habet, Pulueris rosarum, sandalorū citrin. maceris, gariophyllorum, singulorum ana semunciam: styracis, ladani, benzoi, ana ʒ. 2. & cum aqua rosacea moschata conficiatur. Auribus oleum tepidum instilletur, ex amygdalis expressum, quæ triduo occlusæ cum styrace, ambra & moscho permanferint.

Et per hæc quidem pessimum destillationis symptoma remouendum puto, atq; eo ablato, quæcunq; ab eo fiunt simul submouenda. Sed quia fortè adeò fixas radices habent, ut per se absq; alterius adminiculo consistere ualeant, ideo nonnihil ad demus, quibus singulum eorum possit extirpari, incipientes ab hemicraneæ: quæ cum dolor sit, ad symptoma pertinet quod actio læsa uocatur. Operatio enim tactus ita à dolore mutatur, ut id sentiat quod sentiendum non esset: quod certe in casu nostro est mala temperatura, quæ in temporis dextri uenis & arterijs per quandam cōmunionem fit. Si enim primario affectu caput laboraret, perpetuo dolore uexaretur. Satis autem uerisimile est iecur esse, à qua mali uapores sursum eleuati, dolorem in dextro tēpore cient. Quare præter reuulsiones quas suprà docuimus, non ab re fuerit cucurbitulam quandoq; hypochondrio dextro admouere: sed & iecur quoq; ipsum per succos cicorij, & absinthij, & acetum rosaceum simul mixta roborare. Caputq; ipsum, qua parte dolet, oleo rosaceo perfundere, in quo absinthium & syluestris cucumeris radices ad colliquationem bullierint: cataplasmateq; ex eisdem rebus ita colliquatis composito, contegere.

Oculorum rubor, qui qualitas mutata est, ablutione arcendus aquæ rosacæ, in qua sandali citrini & myrobalanorum flauorum cortices bullierint. Lingua scissata, quæ solutæ continuitatis morbus sunt, tollit lac, præcipue caninum. Amylum cum saccharo & aqua rosacea, formatis inde lupinorum forma cycliscis. Dolorem musculorum pectoris mitigabit radicum altheæ succus, cum recente gallinæ adipe commixtus. Item amygdalarum oleum cum butyro recente inuncta. Cordis & pectoris angustiam tollent roris marini & buglossi flores cum saccharo adseruati, comesti: & gariophylli ore retenti, sensim saliuâ deglutita.

At his quidem omnibus facile occurritur. Articulorum uero doloribus difficillime, ne dicam hoc penitus fieri non posse. A duabus enim causis pendent, ab humorum uidelicet redundantia, & naturali uel acquisita artuum imbecillitate. Hanc remouere, præsertim si ab ortu ipso naturæ contracta sit, quis unquam poterit? Illam quis uel uelit, uel possit? Nam ut mittam cibos & potus, quos seligere & ad certam normam semper redigere, in tot abusibus, & tot gulæ irritamentis, & sociorum inuitamentis continentissimus etiam uir uix potest, certe infinita penè occurrunt, quæ omni etiam adhibito studio nō possis effugere, ut quæ ad aërem, motum, curas, animiq; affectus pertinent. Noui ego nonnullos, qui cum satis recte ualerent, ex sola ira in uehementes dolores inciderunt. Quantum tamen fieri potest, utriq; rei dili-

genter intendendū, ut articuli robustiores reddantur, & nulla causa occurrat, quæ humores abundare, & ad articulos moueri faciat.

Ad primam rem complendam Excellentia uestrae docent fieri balneum in aqua calybeata, in qua nonnullæ res bullierint. Quod certe balneum ego quoque comendo: licet (ut uerum ingenue fatear) nesciam quid per psidias intelligatis, cum in eodem balneo granatorum cortices apponatis, quæ apud me idem sunt cum psidijs. Nescio etiam quam ex causa alumen in linteo colligari iubeatis, nisi forte ueritine eius substantia aquæ bullienti misceatur: cum tamen constet in multis naturalibus aquis naturam alumen miscuisse, quas tamē tutò homines bibunt, nedum quod eis abluantur. Adderem igitur ego aquæ non solum alumen, sed & contritos sales: atque post balneum, salito etiam oleo articulos perfricarem. Sed & putauerim ipsam solam aquam à ferrario fabro acceptam, ablutioni sufficere: sicuti & ad unguendum solum oleum salitum. Ut uero res altera compleatur, uictus ratio ita instituenda est, ut mali humores nunquam aggregentur, nec boni etiam redundant. Quas res Excell. uestrae ita diffuse complexæ sunt, ut superfluum mihi uideatur circa id diutius immorari. Percurram igitur quæ scripsistis: & si quid occurrerit in quo aliter sentiam, uel quod addendum mihi uideatur, uel id addam, uel locum signabo.

Quod ad aërem ergo attinet, ego modicè frigidum potius quàm calidum commendauerim: siccum etiam potius quàm humentem. Duæ enim hæ qualitates ut putrefactioni aduersantur, ita malam huius magnifici Domini temperaturam remittere quodammodo possunt & retundere. Non enim talis est ut conseruari debeat, quum ab ea omnes ferè mali affectus pendeant, quibus subiicitur. Laudo igitur, ut locus quem habitat, inter aquilonarem & occidentalem regionem respiciat, boreali tamen uento, præcipue dum incipit, & hyeme, euitato. Fauonij uero suauem auram, nunquam illi obfuturam putauerim. Reliqua quæ de aëre dicuntur, à me quoque probantur.

Quod ad odores pertinet, ego, quicquid apud Arabes scribatur, sandalos & ambram in numero calidorum habendos, & ratione & usu didici. Quare trochiscos illos uestros dimittendos puto. Et si suffimentis opus est, plenæ sunt huius generis septentrionalium tabernæ, quæ cum multis alijs malis ex Hispania in Italiam apportata sunt. Si uero à Mesue recedendū nō est, laudauerim ego potius galliæ moschatae usum, quæ facile parari potest, & uel per seipsam suffiri, uel rosaceæ aquæ ad inspersionem misceri. Ipsamque solam rosaceam aquam, si laminæ ferreae ignitæ inspergatur, scio odoratum fumum emittere, & suauem, & qui destillationi possit obistere.

Accedentes deinde ad cibos, concedere uidemini, aues in aqua uiuentes, si iuuenes sint: quum tamen mihi æque cauendæ uideantur, nisi fortè magis quàm grandiores, siquidem naturali humiditati, eam quæ ex ætate fit, coniunctam habent. Prætulim autem omnibus carnibus auiculas in dumetis degentes, & post eas turtures, perdices, phasianos, turdos, merulas, columborum qui in turribus educantur pullos uolare incipientes, gallinas, capos. Sed inter quadrupedes, hoedos, uerueces anniculos, iuuenecos, uitulos, capreolos, damas, cuniculos, lepores tolerarem. Ciconiarum uero, echinorum, & testudinum carnes, ceu proprietate quadam articulorum doloribus conuenientes, non damnarē. Non placent etiam condimenta, si tamen condimenta dici possunt, quæ uos ex frigidis oleribus, præcipue etiā si humida sint, fieri iubetis. Inter quæ, frigida scilicet, bletam miscetis: pro qua, si (ut puto) commune id olus intelligitis, quod apud uos sicuti apud nos crebrò ad mēsas uenit, & quæ beta latine dicitur, ea proculdubio inter calida, nō inter frigida numeranda est: quod uel ex ea ui colligi potest, quæ si per nares hauriatur, morsu quodam sternutamenta prouocat.

Condimentum igitur gratia ego potius passulas, arida pruna, cerasia acida, sed & macerem addiderim, qui à temperamento in actiuis qualitatibus nō recedit. Sed nec cro-

ei modicū usum formidarem, qui licet in secundo ordine calefacientium collocetur, concoquendi tamen uim habet & adstringendi. De piscibus, ego semisalitos non uituperauerim, si non magni nec tenaces sint: atque præter iam dicta duo aromata, modico etiam cinamomo cōdiantur. Petreos uero maritimos omnibus præferrem, atq; post eos fluuiatiles similiter petreos: dehinc carpiones, lucios, trottas, atq; albos illos quos in Pannonia assare & macere condire consueuerunt. Ex leguminibus nullum à me probatur: ex reliquis granis, hordeum, farrem, & auenam albam laudo. Panis mihi placeret, uel cibarius, quem cibotum uocant, uel Italus uocatus, uel similagineus modico saccharo conditus. Et quia de fructibus & oleribus nulla à uobis sit mentio, ideo ea subiiciā quæ in his duobus generibus tolerari possunt, à fructibus exorsus, qui etiā conferre aliquatisper uidentur. Hi sunt: Nuclei pinei, auellana, pistacia, amygdala, carica, passulæ: pruna uero, melopepones, pira, cotonea, mespila, sorba, non sunt penitus respicienda. Ex oleribus quoq; hæc toleranda uidentur: Asparagi, saluia, menta, origanum, petroselinū, fœniculum, anethum: sed & lactuca, intybus, malua, spinacia, cum aliquo priorum commixta.

Regulas quas in potu præscribitis libenter suscipio. Inter omnes tamen potus, ego mulsam aquam antepono: & post eam hyemis tēpore, ex saluia in duplici uase extractam, rosaceo melle temperatam. Ceruissam ex hordeo tolero, saluiatumq; & absinthite uinū: uinaq; alia plus minus uel pro cuiuscq; ui, hyeme quidem aqua saluia, æstate aqua intybi temperata. Si à cœna bibendum est, aquam hordei cum saccharo non laudo, sed aquam potius saluia hyeme, æstate intybi.

Exercitationem ego laudo moderatā: quam tamē fieri posse nō uideo ita quietē, ut nihil moueatur, nec aliqua inde, ut iubetis, contingat in humoribus agitatio: sed etiā si hoc fieri posset, motus ille exercitatio dici nō mereretur. Sic enim eam patres nostri definierūt, ut spirationē mutet. Equitare etiam scio podagricis alienū. Quare cōgruere ei magis putarem aurigationē & uectationem, earumq; partiū uehementiorē motionē, quæ uel nunquā uel minus doloribus uexatæ sunt. Per uocē quoq; altam & ualidam, claramq; & apertā uel lectionē uel pronunciationē, pectus & uocalia instrumēta exercētur, naturalis calor augetur, & extremæ etiā partes purgantur, robustæq; redduntur: sed & uētriculi uitia emēdantur, atq; appetitus excitatur.

Sudorem non ita abominor ut frictionem, uectationem, uociferationemq; uestem, quæ ad eum ducant, nisi modum excedat.

Regulas quas repletioni præscribitis, omnes probō, præter unam, de qua nunc est inter Italos medicos magna controuersia, ampliorem scilicet semper esse debere cibum in prandio, quàm in cœna. In qua discordia licet adhuc meam sententiā supprimam, hoc tamen unum maxime compertum habeo, consuetudinem non esse subito mutandam, melioremq; concoctionem noctu quàm interdiu factam, non esse in hac disceptatione negligendam. Mirari tamen non possum, uos asserere magnificum hunc Dominum in maiori esse discrimine inanitionis quàm repletionis: præsertim cum affectus ob quos periclitatur, repletionem ferē omnes sequantur. Sed & uosmetipsi in regimine quod ei præscribitis, repletioni magis occurrere uideamini, quàm inanitioni. Iubetis enim inter reliqua, ut non prandeat, quoties uel in uentriculo uel in capite grauitatem sentit. Quod quanto cum periculo ab his qui assueuerunt, dimittatur, demonstrat Hippocrates: alioqui experientia ipsa ostendit, capitis grauitatem plerunque & cibo auferri, & ieiuno augeri. Laudauerim ego quoque uomitum, ubi repletio in uentriculo persentiatur, & ut prandium differatur, leuiusq; sit: ut tamen penitus dimittatur, nisi magna cogente necessitate, non probauerim. Vomitum quoque singulo mense post crapulam, si absque uehementi conatu fieri potest, magno usui futurum puto.

Laudo etiam ut clysmatibus, leuibusq; quibusdam purgatorijs deiectionem mo-

liatur, ita tamen ut per æstum pilulas caueat. Regulas quoque somni ex Auic. acceptas probas: prolixitatem tantum non probas, hoc est, ut ad octo nouem uel horas protrahatur, præsertim ubi destillatio uitanda est. Et si interdum somno quacunque ex causa indulgendum, uelim ut sedendo potius quam iacendo id fiat. Parantur apud nos cathedrae, quas imperiales uocant, quæ sunt in hunc usum maxime idoneæ. De concubitu ego Celso & Galeno accesserim, qui frequentiam eius non numero adscribunt, sed tantum interualli in eius usu adhiberi uolunt, ut neque resolutio aliqua sentiat, & homo ipse leuior factus uideatur ac melius spirans.

Post uictus rationem ad alia acceditis auxilia, sectionem uidelicet uenæ, purgationem, alterationemque, tam per exterius admota, quam per intra corpus accepta: 10 quæ omnia iuxta patriæ uestræ consuetudinem per ordinem digeritis. Longior autem fuerim, si singula uolueris discutere, & quid de illis sententiâ explicare: præsertim cum de uenæ sectione, anniuersariisque purgationibus, superius mentem meam aperuerim. Pro particulari uero purgatione ad articularum dolores cauendos facienda, magnam fiduciam habeo in Pauli catapotijs, quæ recipiunt, Aloës 3. 6. agarici, croci 3. s. costi, spicæ nardi, schœnianthos, carpobalsami 3. 1. cassiæ, id est, uocati nunc cinnamomi, scamonij 3. 2. epithymi 3. 3. s. hyeme succo brassicæ, æstate succo intybi componantur: licet, ut supra diximus, pilulæ, quantum fieri potest, sint æstate fugiendæ. Dosis à granis 48. ad 96. post quas æstate selibra aquæ intybi bibatur. Laudo etiam tum ad purgandum, tum ad roborandum, ut drachma rhei barbari quandoque mansa deglutatur. Myrobalani quoque cheb. conditæ, mane comestæ, offeque illo interiore diu ore retento, & destillatio prohibebitur, & membra robur acquirunt. 20

Ad mitigandos uero in ipso insultu dolores, si, quemadmodum ego puto, à sanguine fiunt, cui nonnihil bilis, & plus pituitæ miscetur, reiterata, si oportuerit, uenæ sectione, purgatoque per superius descripta catapotia corpore, non uehementibus localibus utendum censeo: sed ab initio oleo rosaceo, ex acerbo oleo & non plenè apertis rosas confectis: cui magno cogente dolore uitelli ouorum, & quandoque etiam lac miscetur: & si intolerabilis fuerit, croco & opio. In augmento eidem rosaceo miscetur chamæmelinum, minore quidem primo portione, dehinc paulatim maiore, donec ad consistendi uigorē inflammatio deuenit. Tunc enim ad purè discutienda ueniendum, quæ tamen nunquam sint ualde potentia: sic enim uitabuntur pori, qui quandoque solent post ualide dissoluentia in articulis relinqui. Ego inter olea nunquam transcendo liliaceum, absinthiacum, & anethinum. Inter herbas, thymum, thymbam, & calaminthen. Inter adipes, suillum, gallinaceum, & anatinum. Et hæc de doloribus articularum dicta sint. Si ad eò tenuis est ut scribitis, danda erit opera enixissime, ut per carnis augmentum extenuatio amoueat. Ad quod nihil magis conducere uidetur, quam lactis asinini, si haberi apud uos posset, uel caprini potus, admixto melle, ad eum modum quem 7. Methodi docet Galenus. Usus quoque pituitæ excolatæ, quem cremorem hordei uocant, multum conducet. Sed & hordeum ipsum cum bonis carnibus plenè coctum, atque balneum aquæ dulcis, secunda completa concoctione, his tamen temporibus quibus nec adsunt articularum dolores, nec expectantur: quanquam minus formidandi hi sunt quam tabes, quæ ex magna illa extenuatione sequi posset: quæ tanti momenti est, ut omnem & à uobis & à me superius scriptam superet intentionem. 30

De ultimis duabus affectionibus non est quod scribam: nam per ea quæ antea notata sunt, cauebuntur: & si quando forte accesserint, oculato egebunt medico, non tantum aurito. Valete uiri optimi, & nostra hæc qualiacunque sunt, boni consulite: nec alia ex causa scripta putate, quam ut præclarissimi huius Domini salutem consulere: cuius gratia ut & uos euigiletis, etiam atque etiam rogo.

Ex Ferraria, 1111, Idus Quintiles, M. D. XXXIII.

Epist.

Pillula Pauli.

EPIST. VI. Ioannes Manardus Ioanni Iacobo Sa-
uio, philosopho & medico excellentissimo,
professori Bononiensi, S. D.

Lura ad te amandum me pridem impulerunt, quod cognomines su-
mus. Nam & ego anno ante hunc LXXIII. Christianæ religioni per
sacram ablutionē initiatus, eodem quo tu, Ioannis uidelicet Iacobi no-
mine, uocatus sum. Quod patrem tuum iuuenem, iunior uidi, Diale-
cticen cum magno honore Bononiæ publicè profitentem, atque inde
10 per gradus ad eum quem tu nunc meritò tenes, summum uidelicet in eadem acade-
mia locum euectum, intellexi. Quod me per tuas humanissimas literas ad mutuā
amicitiā prouocasti, dignumq; reputasti, qui difficillimos in medicina scrupos ex-
planarem. Verum magna accessio facta est, quod Virgilium Gerardum, tecum in
eadem Theorices professione concurrentem, contra inueterarum aliorum morem
summo amore te prosequi, ex tuis postremis literis cognoui. Fuit enim hoc mihi ma-
ximo indicio, te (quod paucis admodum datum est) sanctos mores bonis literis con-
iunxisse. Volebant hæc omnia ut absq; aliqua mora tuis quæsitis responderem. Ve-
rum aliud ex alio negocium fecit, ut in hunc usq; diem res protracta sit. Optarim au-
tem, ut longam hanc procrastinationē, dicendorum grauitas recompensaret. Sed
20 cum id præstare non possim quod uellem, tu id lato animo accipies quod possum.

Primum quod à me petis, est, An odor nutriat: dicente Hippocrate, & appro-
bante Galeno, ubi uires citissima recuperatione egent, odoribus esse reparandas.
Afferetq; Petri Aponensis in hac quæstione sententiam: quæ, si bene colligo, est hu-
iuscemodi: Odor per uaporosam exhalationem aëri commixtus, per asperamq; ar-
teriam ad pulmones & cor delatus, atq; ab his per aortam, ad retiformem primo pli-
caturam, dehinc ad cerebrum, in hisq; locis ueluti concoctus, spiritus uerè nutrit &
reparat. Quod facere nequit, quando primum occurrit olfactus instrumento: quia
adhuc qualitas ferè nuda est & simplex, quæ, Aristotele & Galeno teste, nutrire nō
potest. Atq; hoc quidem modo, spiritus tantum, præcipue animales nutriri per odo-
30 res dicit: solidiores uero partes refocillari quodammodo ab eo, non nutriri.

Hæc Aponensis dicta non paruam mihi relinquunt dubitationem. Si enim tam
longum iter, totq; motus, circuitus, & cōcoctiones requiruntur, priusquā odor nu-
triat, non uideo quomodo eius nutritio possit dici citissima, nec quomodo possit
odoris uis in tot permutationibus conseruari. Quare non erit odori, sed aëri potius
nutritio hæc adscribenda, præsertim cum ita congruat aëri puro, & nulla odoris
qualitate affecto, sicuti odorato: siquidem ex aëre quātumuis syncero spiritus ipsos
nutriri, & Hippocrates uoluit, & Galenus. Sed & experientia ipsa ostendit, mox
ubi odorata res olfactui occurrunt, uires quæ exhaustæ erant, ad aliquem modum
reparari: quod fieri non posset, si tot essent agenda, priusquam huiuscemodi fieret
40 nutritio. Reparari uero ex odore, non solum spiritus, sed & solidiora membra,
exemplo Democriti ostendi uidetur, qui nonum & centesimum annum agens, ui-
tam triduo, cum solo panis odore conseruauit: ut id dimittā, quod de Aristotele le-
gitur in lib. de Pomo inscripto. Alioqui, si, ut Aponensis ait, solidiora mēbra ex odo-
re refocillarētur solum, & non uerè nutrīrentur, quo pacto posset odor uino in nu-
triendo cōparari: per quod totū corpus non solum restauratur, sed impletur. Hoc
enim uerbo Hippoc. utitur in aphor. in quo, ut Galen. exponit, de his loquitur qui
refectione corporis egent, de quibus antea fuerat loquutus, in eo uidelicet aphorif.
Quæ longo tēpore extenuantur &c. in quo proculdubio de refectione loquitur,
quæ ex morbo conualescentibus debetur, in quibus non spiritus tantū, sed singulæ
corporis particulæ plus minus uē sunt exhaustæ. Fateri igitur oportet ex Hippoc.

Democritum uita-
tam triduo pa-
nis odore proro-
gasse.

& Galeni sententia, uera nutritione odores illas rescire, atque hoc magis facere dum sunt naribus propinquiores, contra id quod putauit Aponensis: tunc enim magis reseruant naturam rei a qua deciduntur, quam cum per longius spatium uagantes, multo aeri commixti in multas partes dissipantur. Falsum enim esse id quod ex uulturū argumento Auerois primo, dehinc Aponensis & recentiores multi existimarūt, alibi ostendimus, qui odorem per speciem quandam solam, quam uocant intentionalem, nulli substantiæ innixum, ad cerebrum dicūt accedere. Nam odor, ut inquit Aristoteles, est fumida quædam euaporatio. Sed & Galenus effluxum quendam corporum esse definiuit. Quare corporeum quid esse oportet, non merè spirituale & simplex, id quod per olfactum sentitur: ut minime mirandum sit, ex eo corpora solidiora posse restaurari, gentemq; illam Astomorū apud Plinium ex solo odore uiuere. Et hæc de prima tua dubitatione sint dicta.

Odor quid.

Plin. lib. 7.
cap. 2.

Dubitas secundo circa dictum Galeni in expositione eiusdem aphorismi, aquosa uina sicuti aquæ similem formam habent, ita & uim habere asserentem, & propterea lotium ciere: in quibus uerbis innuere uidetur, aquam ipsam lotium prouocare. Cuius cōtrarium lib. 3. de uictu morb. acut. scribit Hippoc. aquam dicens urinam non prouocare: & ipse Galen. qui lib. 5. de simpl. med. asserit medicinas urinam prouocantes calidas esse. Ut hæc tollatur dubitatio, aduertere oportet, aliud esse apud Hippocratem & Galenum, urinam mouere, & diureticū esse, eo modo quo aliud est genus à specie. Quicquid enim diureticum est, urinam mouet: non autem cōmigrat ratio, ut scilicet quicquid urinam mouet, diureticum dici possit. Ea enim quæ uere & proprie uretica dicuntur, acria, uehementerq; calida & sicca esse oportet, ut sanguinem discendant, discernantq; à crassioribus partibus eas quæ aqueæ sunt, tenues, ac serosæ: quas renes trahentes, & à sanguineis partibus quibus nutriuntur, excolantes, in urinam conuertunt, quæ ad uesicam transmissa mingitur.

Vis ergo hæc calidis & siccis medicamentis conuenit, non aquæ uinoq; uel alijs quibuscunq; rebus aquæ similibus: per quas tamē urina ideo augetur, quia eorum substantia celeriter in eam transmutatur: non quod uim aliquam habeant, qua sanguinem ab ea humiditate expurgent, quam secum habet in uenis cōmixtam. Hoc autem in his maxime ostenditur, qui uitam ociosam agentes, potu tenui utuntur, hyberno præsertim tempore. Nam hi, ut Galenus in fine libri primi de naturalibus potestatibus ait, celeriter mingunt, & ferè tantum quantum in potu hauserunt.

Utrunq; horum modorum prouocandi urinam tangere uidetur Aristoteles prima sectione Problematum. Primum quidem probl. 41. ea quæ humida sunt, atque aqua referta, uesicam soluere dicens. Alium probl. 49. ubi ait, odorata urinam mouere, quia sunt calida. Hæc sunt, mi Sauiæ, quæ imbecilles mei ingeniosi uires in tuis quæsitis cognoscere me fecerunt: in quibus uelim animū potius erga te meum, quam res ipsas consideres.

Vale.

Ex Ferraria, IIII. Nonas Septemb. M. D. XXXIII.

LIBRORVM DVODEVIGINTI EPISTOLARVM
MEDICINALIUM IOANNIS MARNARDI FINIS.

IOAN. MANARDVS FERRARIEN

SIS MEDICVS, IUVENIBVS

Medicinæ studiosis.

QUEM ADMODVM nihil mihi curæ magis fuit iuueni, quàm indagandæ in omnibus bonis artibus, & præcipue in medicina, unde quaq; ueritatis gratia diuersa loca perlustrare, doctorum hominũ colloquia inire, bibliothecas rimari, schedas euoluere, & diuersarum linguarum cõmentaria perlegere: ita nihil aliud curandum magis nunc uidetur seni, quàm quicquid longo usu, & multiplici lectione didici, publicis priuatisq; lectionibus, & domesticis colloquijs, uobis ò boni iuuenes aperire. Sed ob maligna, in quæ incidimus tempora, à publicis lectionibus penitus uacare necesse est: & ob aduersam ualitudinem, nunc etiã à priuatis: quibus tametsi, Dei optimi munere restituta sanitate, operam dare possemus, pauci tamen omnino, ob tumultus bellicos essent, qui nostris lectionibus adesse, & sermonibus aures possent accommodare. Mecum igitur animo euoluens, quonã alio modo profectui uestro possem cõsulere, nulla mihi alia se ostendit uia, quàm ut mutato antiquo meo, nihil hoc pacto inuulgandi instituto, quod uiua (ut aiunt) uoce facere non ualeo, per eos facerem qui libros formis excudunt. Inter uaria autem, quæ à me obseruata literis mandata sunt, non paruo emolumento uobis fore existimaui, annotationes quasdã libro meo, Ioannis cognomento Mesue, per me olim adiectas, ut quæ diurna nocturnaq; manu uersant Medici: in quibus multa obscura declarant, cõcisa ampliãtur, amissa resarciunt, & errata corriguntur. Inuidiosum scio esse hoc uerbum, ijs præsertim qui cum eo consenuerunt: sed tantum apud me potest ueritatis & profectus uestri amor ò iuuenes, ut quicquid de me illi uel sentiant uel loquantur, susq; deq; faciam: reliquũ hoc, quantum cunq; id erit uite, utilitati uestræ despondens. A uobis tamẽ unum hoc mihi pro laboribus hisce meis rependi stipulor, ut scilicet in nostris iudicandis, nullius magis uel mortui uel uiuentis autoritati, quàm rationibus, & ueritati credatis: nihil perinde noxium in omni uita esse scientes, quàm uulgarem hãc persuasionem, qua maiorum decreta, absq; delectu pro oraculis habentur. Accipite igitur hæc nunc bonæ mētis iuuenes,

& meliora indices, Deo fauente, à nobis expectate. Ex

edibus nostris Ferrarię, quarto nonas

Decemb, M. D. XXI.

Mm